

*Маст. Минела Куртовић, докторанд
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу*

*УДК: 343.3:340.142
DOI: 10.46793/XIVMajsko.1113K*

КРИВИЧНА И ПРЕКРШАЈНА ОДГОВОРНОСТ ПРАВНИХ ЛИЦА У ПРАВНОМ ПРОМЕТУ

Резиме

Током историје, брз развој привреде и савремене цивилизације, процес глобализације довео је до пораста друштвено штетних делатности правних лица, што је данас постало један од важнијих проблема друштва. Компаније које имају монопол пословања постале су економски јаче од неких држава света, док с друге стране њихов недефинисан правни положај, пре свега њихова кривичноправна и прекршајна одговорност, ствара несагледиве штетне последице. Кривично право темељ кривичне одговорности засновао је принципу субјективне одговорности човека за учињено кривично дело што је за последицу имало потпуно прихватање од стране научне већине. Последње време јављају се новине у погледу увођења још једне врсте одговорности засноване на принципу последице и то објективне одговорности. Као један од облика објективне одговорности јесте одговорност правних лица за кривична дела, о чему ће бити више речи у овом раду. Упркос томе и даље остаје проблем положај правних лица у оквиру важећег законодавства, кривична дела и прекршаји учињеним у правном промету, одговорности правних лица и одговорних лица правног лица су само неки од проблема на које ћемо се осврнути у овом раду.

Кључне речи: *кривична одговорност, прекршајна одговорност, правни промет, привредни преступ.*

1. Увод

Савремено кривично право карактерише се проширењем кривичноправне заштите друштвених односа у привреди што је последица све ширег правног регулисања овог домена друштвеног живота. Данашњи степен развоја светске привреде као и привреде појединих земаља нужно захтева да ова област у што већој мери буде правно регулисана у интересу унапређења и даљег развоја привреде у свакој појединој земљи а исто тако и ради заштите интереса грађана који би без овог правног регулисања могли да буду повређени

или угрожени.¹ Проблем кривичне одговорности правних лица анализиран је у кривичноправној теорији у релацијама које се крећу од потпуног одбацивања и негирања ове одговорности у кривичном праву па до њеног потпуног прихватања. Основни разлог за ово налази се, с једне стране, у томе што специфичност правног лица као субјекта кривичне одговорности захтева велика одступања од примарних начела кривичног права, док се с друге стране разлог потпуног прихватања заснива на друштвеном интересу.

У погледу извршења дела проблем се састоји у томе што правно лице радње у физичком смислу не може непосредно да врши већ ове радње уствари врше његови органи или одговорно лице правног лица, где се поставља питање да ли ове радње могу да се сматрају радњама правног лица у чије име и за чији рачун су предузете или се морају сматрати радњама оних лица која су их у физичком смислу, извршила, чиме се уствари поставља питање да ли је правно лице уопште подобно да буде сматрано извршиоцем кривичног дела а самим тим и кривично одговорно за исто.

Са аспекта одговорности за учињено дело проблем се поставља у том смислу што је у савременом кривичном праву општеприхваћено схватање о субјективној одговорности тј. одговорности која се не заснива само на објективном проузроковању забрањених последица већ и на односу учиниоца према делу, на његовој виности тј. кривици за учињено дело.²

Ако се узму у обзир наведена кључна питања у напред наведеног несумњиво је да теоријско разматрање ове проблематике треба да буде концентрисано око наведених питања, што и условљава да се у оквиру ове теме осврнемо на историјски развој одговорности правних лица, као и о могућности примене казни према правним лицима.

2. Кривична одговорност правних лица

Још од периода римског права важило је правило да правна лица нису субјекти али могу бити носиоци грађанске одговорности. Међутим, са развојем буржоаске привреде, са појавом привредних предузећа и других привредних субјеката јављају се ситуације у којима долази до кршења прописа у области привредних и финансијског пословања од стране таквих субјеката. Све је то наметнуло потребу одговора на питање увођења кривичне одговорности правних лица.³ У давању одговора на питање да ли правно лице може бити активан субјект јавиле су се три теорије или схватања и то: теорија фикције, теорија реалности и компромисна теорија.

¹ Ђорђевић, Ђ. М., *Кривична одговорност правних лица за привредне преступе*, Београд, 1968, стр. 25.

² Исто, стр. 26.

³ Јовашевић, Д., Петровић, Б., *Кривична одговорност правних лица у савременом кривичном праву*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 49/2007, стр. 188.

Док је прва теорија фикције, правно лице дефинисала као фиктивну појаву, теорија реалности као реално органско биће, као једна од општеприхваћених била је теорија компромиса која је дошла до изражаја после Другог светског рата, и то да правном лицу треба признати својство субјекта кривичног дела. Проблем ове теорије базирао се на чињеници да она као владајућа није поставила критеријуме дефинисања деликтне одговорности правних лица, већ је то у потпуности препустила владајућем судству као и законодавству.

Кривично законодавство СФРЈ је непосредно након рата предвиђало кажњавање правних лица (чл. 10 Закона о кривичним делима против народа и државе, чл. 11 Закона о недопуштеној трговини, недопуштеној шпекулацији и привредној саботажи и чл. 14 Закона о врстама казни.).⁴ Тадашњи Кривични законик ФНРЈ из 1951, Кривични законик СФРЈ из 1976. год и најновији Кривични законик из 2005 год. прихватајући субјективну одговорност, искључују одговорност правних лица, на тај начин што се сва деликтна понашања правних лица и одговорних лица у правном лицу дефинисала кроз привредне преступе и прекршаје.

Увођење кривично правне одговорности правних лица у наше савремено кривично право тесно је повезано за област привредног кривичног права. Развој ове гране у нашој земљи био је условљен свим обим специфичностима које карактеришу развој привреде и промене постојећег привредног живота у садашњој фази изградње привреде у нашој земљи. У проучавању кривичне одговорности правних лица за привредне преступе у правном промету у нашем праву потребно је да се пође од дефиниције привредних преступа као деликата за које правна лица кривично одговарају. У том смислу, основна су питања привредног преступа и његових општих карактеристика као и утврђивања правне природе. Према чл. 2 Закона о привредним преступима привредни преступ је друштвено штетна повреда прописа о привредном или финансијском пословању која је проузроковала или је могла проузроковати теже последице и која је прописом надлежног органа одређена као привредни преступ.⁵ Као једна од првих дефиниција привредног преступа јесте била она коју је дао Н. Срезентић у свом Коментару Закона о судовима као повреду закона услед које се изриче казна због друштвене опасности која настаје услед повреде.⁶

Привредни преступ је дело физичког лица. Поред тога привредни преступи се појављују и као деликти физичких лица тзв. одговорних лица. Круг лица која се могу појављивати као субјекти, према Закону о привредним преступима није

⁴ Исто, стр. 189.

⁵ Закон о привредним преступима, чл. 2.

⁶ Срезентић, Н., *Закон о привредним судовима са објашњенима*, Београд, 1956, стр. 7.

лимитативно одређен.⁷ Закон сам наводи да субјекти привредних преступа могу бити радне или друге организације и правна лица.

Материја привредних преступа обилује бројним противречностима, између осталог и зато што не полази од једне конзистентне и јасне концепције. Привредни преступи су уведени спонтано, под притиском потреба праксе и промењеном положаја правног лица као привредних субјекта, а без озбиљнијег сагледавања могућих домета и последица таквог решења. Касније измене које су уследиле више су остављале утисак да се у овој области и даље лута, или су представљале ситна козметичка дотеривања која једну основи још даље незрелу идеју нису могле да уобличи у промишљен, разрађен и усклађен систем правних норми.⁸ И регулисање материје посебног дела, тј. појединих привредних преступа где постоји изузетно изражена хипертрофија инкриминација, не задовољава. Скоро да нема важнијег закона који у оквиру својих казнено одредаба не предвиђа на десетине привредних преступа. Норме којима су прописани поједини привредни преступи често су у легислативно-техничком смислу неквалитетне, па их је тешко тумачити и примењивати. Присутна је и неусклађеност појединих прописаних привредних преступа како међусобно тако и са кривичним делима, а нарочито са привредним прекршајима, а у неким случајевима и са општим нормама Закона о привредним преступима може постићи циљ и остварити функција права о привредним преступима.⁹

На основу претходно наведеног Закон предвиђа изведену, а не изворну одговорност правних лица. Сама одговорност се заснива на кривичи одговорног лица, где се у закону каже да правно лице одговара за кривично дело које у оквиру својих послова, односно овлашћења учини одговорно лице да за правно лице оствари неку корист.¹⁰ Међутим након што је закон изричито дефинисао директан умишљај да одговорно лице прибави неку корист за правно лице, у оквиру чл. 6 истог закона наведено је кривично дело настало услед непружања или непостојања дужног надзора од стране одговорног лица услед чега је дошло до кривичног дела или стицања неке противправне имовинске користи за правно лице.

Као други део проблематике ове одговорности навели смо и могућност изрицања санкција према правном лицу у уводном делу. Остављајући по страни бројна питања одговорности правних лица из области санкција према правним лицима битно је нагласити да правно лице не поседује кривицу као субјективни елемент неопходан за одговорност физичког лица. Сврха санкције

⁷ Ђорђевић, Ђ. М., *нав. дело*, стр. 61.

⁸ Стојановић, З., *Кривично право*, Београд, 2016, стр. 195.

⁹ Исто.

¹⁰ Чл. 7 Закона о одговорности правних лица за кривична дела.

се не може остварити директним утицајем на правно лице као такво, већ на његове органе и чланове.¹¹

Основни циљ изрицања казне за кривична дела и прекршаје јесте генерална превенција, али поставља се питање да ли је уопште она код правних лица могућа, с обзиром на то да основ кривице базирамо на принципу алтер его или другог ја. Једина могућност репресије или казне правног лица санкцијама може осетити у изрицању две врсте казни и то новчане казне и престанка правног лица,¹² док код мера безбедности и условне осуде принцип примене ових мера изазива одређене сумње. У односу на правно лице, ове мере не могу да остваре свој индивидуални, субјективни домен.

3. Прекршајна одговорност правних лица

Закон о прекршајима прихвата објективну одговорност правних лица. Наиме према чл. 27 ст. 1 ЗП правно лице је прекршајно одговорно ако је прекршај учињен радњом или пропуштањем дужног надзора органа управљања или одговорног лица или радњом другог лица које је у време извршења прекршаја било овлашћено да поступа у име правног лица. Овим је одступљено од решења које предвиђа домаће законодавство, а по којем правно лице одговара по принципу изведене кривице с обзиром да се одговорност правног лица изводи из кривице одређеног круга физичких лица. ЗП је проширио одговорност правног лица у правцу тзв. аутономне одговорности.¹³ Наиме, правно лице је одговорно за прекршај и када:

- орган управљања донесе одлуку или налог којим је омогућено извршење прекршаја или одговорно лице нареди другом лицу да изврши прекршај (директно противправно поступање);¹⁴

- физичко лице изврши прекршај услед пропуштања одговорног лица да над њим изврши надзор.

Против правног лица и одговорног лица у правном лицу по правилу се води јединствен прекршајни поступак.¹⁵ Наиме, одговорност физичког лица и одговорног лица у правном лицу за прекршај у правном промету, кривично дели или провредни преступ не искључује одговорност правног лица за прекршај.¹⁶

Међутим, правно лице може да одговара и за прекршај и када:

¹¹ Стојановић, З., *нав. дело*, стр. 196.

¹² Чл. 13 Закона о одговорности правних лица за кривична дела

¹³ Петровић-Мрвић, Н., *Материјално-правне одредбе Закона о прекршајима*, Зборник радова: Примена нових одредаба у Закону о прекршајима, Београд, 2013, стр. 28.

¹⁴ *Исто*.

¹⁵ Чл. 103 Закона о прекршајима.

¹⁶ Чл. 27. ст. 3.

- је против одговорног лица прекршајни поступак обустављен или је то лице ослобођено од одговорности по законом предвиђеним условима;
- ако постоје околности које искључују прекршајну одговорност;
- ако није доказано да је окривљени учинио прекршај за који је против њега поднет за покретање прекршајног поступка;
- ако постоје правне или стварне сметње за утврђивање одговорности одговорног лица у правном лицу или се не може одредити ко је одговорно лице.

Престанком постојања правног лица у току прекршајног поступка престаје и његова одговорност за прекршај. Уколико међутим, постоји правни следбеник овог правног лица онда ће за прекршај одговарати правни следбеник. Уколико је правно лице престало да постоји након правноснажно окончаног прекршајног поступка, изречена санкција ће извршити утицај према правном следбенику. Правно лице које се налази у стечају може да одговара за прекршај учињен у пре отварања или у току стечајног поступка, али му се не може изречи казна него само заштитна мера одузимања предмета и одузимања имовинске користи.¹⁷

Увођењем прекршајне одговорности правног следбеника правног лица изашло се у сусрет пракси „јер се установило да велики број правних лица избегава одговорност тако што у току судског поступка руководство окривљеног правног лица иницира његове статусне промене које утичу на исход судског поступка и онемогућавају изрицање и извршење прекршајне санкције“¹⁸

Престанак правног лица може се изрећи ако је делатност правног лица у целини или у знатној мери била у функцији вршења кривичних дела. Након правноснажности пресуде којом је изречена казна престанка правног лица спроводи се поступак ликвидације, стечаја или престанка правног лица на други начин, а оно престаје брисањем из регистра који води надлежан орган (чл. 18).¹⁹

То значи да се правном лицу, потпуним брисањем из регистра одузима пословна способност, и тиме му се у потпуности онемогућује да учествује у правном промету и понавља или врши кривична дела. То је најтежа санкција која се може изрећи правном лицу. Условна осуда је специфична санкција, јер се правном лицу не може изрећи казна затвора, па се онда она одређује као новчана казна, која се може одредити до 5.000.000,00 динара, али се истовремено одређује да се неће извршити ако правно лице у периоду проверавања које одреди суд, а период може бити од једне до три године, не понови исто или слично кривично дело, или се не огласи одговорним у

¹⁷ Чл. 28.

¹⁸ Петровић-Мрвић, Н., *нав. чланак*, стр. 29.

¹⁹ Станковић, М., *Деликтна одговорност правних лица*, Право теорија и пракса, бр. 10-12/2015, стр. 43.

кривичном поступку. Мере безбедности у кривичном праву су исте као заштитне мере у привредним преступима, и то су: забрана обављања одређених регистрованих делатности или послова; одузимање предмета; објављивање пресуде.

Може се констатовати да Закон предвиђа богат спектар санкција и мера безбедности које се могу применити према правном лицу, у циљу што адекватније правне заштите.²⁰

4. Заључак

Током историје, велике експанзије привреде као и савременог правног промета утицале су на положај правних лица у правном промету. У уводном делу рада формиран је осврт на историјски положај правних лица у правном промету, као и чињеницу неопходности увођења кривичне и прекршајне одговорности правних лица. Законом о одговорности правних лица за кривична дела, држава се једним делом заштитила увођењем изведене одговорности лица, али за кривична дела која су по својој класификацији најтежа. Законом о прекршајима дефинисана је прекршајна одговорност правних лица али и санкције које стоје на располагању. Имајући у обзир све напред наведено закључићемо да скоро сви аспекти пословања правних лица, брз правни промет, процес глобализације утицали су на развој криминалног аспекта правних лица да иако су законом предвиђене санкције како би се држава од злоупотреба заштитила, практична примена наведених одредаба није у потпуности спроведена.

*Minela Kurtovic, LL.M., Ph.D. student
Faculty of Law, University of Niš*

CRIMINAL AND INCIDENTAL LIABILITY OF LEGAL ENTITIES IN LEGAL TRAFFIC

Summary

Over the course of history, the rapid development of the economy and modern civilization, the process of globalization has led to an increase in socially harmful activities of legal entities, which today has become one of the more important

²⁰ Стојановић, З., *Одговорност правних лица за кривична дјела*, Подгорица, 2010, стр. 25

problems of society. Companies that have a monopoly of business have become economically stronger than some countries of the world, while on the other hand their undefined legal status, primarily their criminal and misdemeanor liability, creates incalculable adverse consequences. The criminal right of the foundation of criminal responsibility based the principle of the subjective responsibility of a man for the committed criminal act, which as a result was fully accepted by the scientific majority. The next time there are newspapers regarding the introduction of another kind of responsibility based on the principle of consequences and that of objective liability. As one of the forms of objective responsibility is the responsibility of legal persons for criminal offenses, which will be discussed more in this paper. In spite of this, the position of legal entities in the current legislation, criminal offenses and offenses committed in legal transactions, responsibility of legal persons and responsible persons of a legal entity remains a problem are just some of the issues that we will look at in this paper.

Key words: *criminal liability, misdemeanor liability, legal transactions, economic offense.*

Литература

- Ђорђевић, Ђ. М., *Кривична одговорност правних лица за привредне преступе*, Београд, 1968.
- Јовашевић, Д., Петровић, Б., *Кривична одговорност правних лица у савременом кривичном праву*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 49/2007.
- Мрвић-Петровић, Н., *Материјално-правне одредбе Закона о прекршајима*, Зборник радова: Примена нових одредаба у Закону о прекршајима, Београд, 2013.
- Срезентић, Н., *Закон о привредним судовима са објашњенима*, Београд, 1956.
- Станковић, М., *Деликтна одговорност правних лица*, Право теорија и пракса, бр. 10-12/2015.
- Стојановић, З., *Одговорност правних лица за кривична дјела*, Подгорица, 2010.
- Стојановић, З., *Кривично право*, Београд, 2016.